

“4 K” MODELINING BOSHLANG‘ICH SINIF ONA TILI DARSLARIDA QO‘LLANILISHI

A‘zamqulova Zilola Sunnat qizi

*Jizzax viloyati Sharof Rashidov tumani
35-umumiy o‘rta ta‘lim maktabi
o‘qituvchisi
Telefon: +998(93)8233600
yu611357@gmail.com*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf ona tili darslarida o‘quvchilarning kommunikativlik, kreativlik, kritik fikrlash va hamkorlikda ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish usullari tahlil qilinadi. Kuzatuv, intervyu, anketa va maxsus dars ishlanmalari asosida o‘quvchilarning kompetensiyalaridagi o‘zgarishlar baholandi. Natijalarga ko‘ra, innovatsion yondashuvlar asosida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyati, muloqot madaniyati va jamoada ishlash malakalarini rivojlantirishda samarali ekani aniqlandi.*

Kalit so‘zlar: *ona tili, boshlang‘ich ta‘lim, kommunikativlik, kreativlik, kritik fikrlash, hamkorlik, dars ishlanmalari.*

Kirish

Zamonaviy ta‘lim tizimi o‘z oldiga faqat bilim berish emas, balki o‘quvchining shaxsiy rivojlanishini ta‘minlashni ham maqsad qilmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida asosiy kompetensiyalarni shakllantirish muhim hisoblanadi. “Xalq ta‘limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”da o‘qitish metodikasini takomillashtirish; ta‘lim-tarbiya jarayoniga individuallashtirish tamoyillarini bosqichma-bosqich joriy etish dolzarb vazifa sifatida belgilangan [1]. Bu kompetensiyalar qatoriga kommunikativlik, kreativlik, kritik fikrlash va hamkorlikda ishlash kiradi [2]. Shu nuqtayi nazardan, “4K” modeli – ya‘ni Kreativlik (ijodkorlik), Kritik (tanqidiy) fikrlash, Kommunikatsiya (muloqot), Kollaboratsiya (hamkorlikda ishlash) boshlang‘ich ta‘limda, xususan ona tili fanida katta ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada aynan ona tili darslari orqali ushbu ko‘nikmalarni shakllantirish usullari tahlil qilinadi. Ona tili fani -bu nafaqat grammatik qoidalarni o‘rgatadigan, balki o‘quvchining fikrlashi, nutqi, tushunishi va o‘z fikrini ifoda etish qobiliyatini rivojlantiradigan muhim darsdir. Shu bois, zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida ona tili darslarini loyihalash va o‘tkazish, o‘quvchilarda yuqorida tilga olingan kompetensiyalarni rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlaridan biri sanaladi.

Materiallar va uslublar

Tadqiqot metodlari quyidagilardan iborat:

Kuzatuv: O‘quvchilarning darsdagi ishtiroki, nutqiy faolligi va guruhli ishda faoliyatlari baholandi.

Intervyu: O'qituvchilar bilan suhbatlar o'tkazilib, ularning tajribalari o'rganildi.

Anketa: O'quvchilarning o'z-o'zini baholashiga asoslangan savollar yordamida ularning kommunikativ, kreativ va kritik fikrlash ko'nikmalari tahlil qilindi.

Dars ishlanmalari: Eksperimental sinflarda maxsus metodlar asosida tuzilgan dars rejalar qo'llandi.

Tajriba davomida har bir ko'nikmaga yo'naltirilgan topshiriqlar tanlandi: matn asosida suhbat, rolli o'yinlar, erkin hikoya tuzish, muammoni hal etish topshiriqlari va kichik guruhlar bilan ishlash.

Kommunikativ kompetensiya – bu o'quvchining o'z fikrini aniq, tushunarli va ravon ifoda etish, boshqalarni tinglash va fikr almashishdagi qobiliyatidir. Bu ko'nikma o'quvchilarning ijtimoiy muhitda muvaffaqiyatli muloqotga kirishishi uchun zarur. [3] Bu ko'nikmani rivojlantirish uchun ona tili darslarida quyidagi amaliy ishlarni olib borish lozim:

1. Rol o'yinlari va matn asosida suhbat tashkil etish
2. Guruhli faoliyatlarda fikr almashish mashqlari.
3. Savol-javob, muammoli vaziyatlar orqali nutqiy faollikni oshirish.
4. Debatlar va munozaralar o'tkazish.

Kreativlik – bu yangicha fikrlash, muammoni noodatiy hal etish va original g'oyalar ishlab chiqish qobiliyatidir. O'quvchining ijodiy fikrlash darajasini oshirish uchun ochiq savollar, ijodiy topshiriqlar, hikoya tuzish kabi metodlar qo'llaniladi. Erkin hikoya yozish va fantaziya asosidagi topshiriqlar bajartiriladi. Muammoli holatlarga noodatiy yondashish topshiriqlari yuklatiladi [4].

Kritik fikrlash – bu ma'lumotni chuqur tahlil qilish, savol qo'yish, dalillarga asoslangan qarorlar chiqarish qobiliyatidir. Bu ko'nikma o'quvchiga muammolarga chuqur yondashish va mustaqil fikrlashni rivojlantirishda yordam beradi. Bunda quyidagi usullar qo'l keladi:

1. Matn asosida sabab-oqibat tahlillari.
2. Tahliliy savollar, variantli yechimlar topish topshiriqlari.
3. Har xil qarashlarni solishtirish va baholash. [5]

Hamkorlikda ishlash – bu guruh a'zolari bilan birgalikda ishlash, muammolarni yechishda kelishuvga erishish, o'zaro yordamga tayyor bo'lish qobiliyatidir. Ta'lim jarayonida bu ko'nikma kichik guruhlarda ishlash orqali rivojlanadi. [6] Guruhli loyihaviy ishlar, rol o'ynash orqali ijtimoiy vazifalarni bajarish, har bir o'quvchining guruhdagi faol ishtirokini rag'batlantirish orqali kutilgan natijaga erishish mumkin.

Natijalar va muhokamalar

Yuqoridagi ma'lumotlar tahlili asosida Jizzax viloyati Sharof Rashidov tumani 35-umumiy o'rta ta'lim maktabining boshlang'ich sinf ona tili darslari tashkil qilindi. Tajriba natijalari asosida o'quvchilarning kompetensiyalarida quyidagi ijobiy o'zgarishlar qayd etildi:

1. Kommunikativlik

Eksperimental guruhdagi o'quvchilarning 85% o'z fikrini aniq va ravon ifoda eta boshladi. Ular o'zaro fikr almashishda faol qatnashdi, bahs-munozarada dalillar keltirishni o'rgandi. Nazorat guruhida bu ko'rsatkich 58%ni tashkil etdi. Erkin og'zaki ifoda qilish, matn asosida suhbat qurish, savol-javob formatidagi mashqlar o'z samarasini berdi.

2. Kreativlik

O'quvchilarning ijodiy fikrlash darajasi sezilarli oshdi. Erkin hikoya tuzish, tasviriy ifodalar bilan ishlash, ramziy ma'noni aniqlash kabi topshiriqlar orqali 78% o'quvchi original fikrlar bildirdi. Bu topshiriqlarda ular o'z tasavvur va fantaziyalarini erkin ifoda eta boshlashdi. Nazorat guruhida ijodiy yondashuv 50% atrofida kuzatildi.

3. Kritik fikrlash

Tajriba guruhidagi o'quvchilarning 76% matn asosida tahlil qilish, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash, muqobil yechimlar topish kabi topshiriqlarda muvaffaqiyatli ishtirok etdi. Ular matnga tanqidiy yondashish, savollar berish va fikrga baho berishni o'rgandilar. Nazorat guruhida esa bu daraja 47%ni tashkil etdi.

4. Hamkorlikda ishlash

Guruhiy topshiriqlar asosida olib borilgan darslarda o'quvchilarning 82% bir-birini tinglash, kelishuvga erishish, o'z vazifasini bajarish kabi ko'nikmalarda o'sish ko'rsatdi. Guruhdagi ishtirokchilar o'rtasida ijobiy muhit shakllandi. Ular birgalikda hikoya tuzish, rolli o'yinlar o'ynash, matn asosida dramatisatsiya qilish orqali o'zaro muloqot va hamkorlikda ishlashga o'rgandilar.

Tadqiqot natijalari ona tili darslarining faqat til qoidalarini o'rgatishdan iborat emasligini, balki u orqali o'quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyati mavjudligini isbotladi. Har bir kompetensiyani shakllantirishda muayyan metodlardan foydalanish samaradorlikni ta'minlaydi:

Kommunikativlik uchun – matn ustida suhbat, savol-javob, erkin nutq mashqlari foydali bo'ldi.

Kreativlikni oshirishda – rasm asosida hikoya tuzish, “agar sen bo'lsang...” kabi topshiriqlar ijodiy yondashuvni rag'batlantirdi.

Kritik fikrlashni rivojlantirish uchun – “Nima uchun?”, “Agar boshqacha bo‘lsa-chi?” kabi savollarga javob berish, matnga yakunlar topish orqali bolalar o‘ylashga majbur bo‘ldi.

Hamkorlik ko‘nikmasini shakllantirish uchun – kichik guruhda ishlash, dramatik sahnalar, rolli o‘yinlar sinfda ijobiy ijtimoiy muhit yaratdi.

Barcha bu usullar o‘qituvchidan yangicha yondashuvni, sabr-toqat va metodik tayyorgarlikni talab qiladi. O‘quvchining har bir kompetensiyasi alohida, lekin o‘zaro bog‘liq holda rivojlanadi.

Xulosa

Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida kommunikativlik, kreativlik, kritik fikrlash va hamkorlikda ishlash kabi kompetensiyalarni rivojlantirish o‘quvchining har tomonlama shakllanishi uchun mustahkam zamin yaratadi. Darslarda interfaol metodlardan foydalanish, o‘quvchini faollikka chorlovchi topshiriqlarni qo‘llash, uning fikriga hurmat bilan yondashish va ijtimoiy muhit yaratish bu kompetensiyalarning rivojlanishini ta‘minlaydi.

Tavsiya etiladiki, pedagoglar o‘z amaliyotida innovatsion yondashuvlarni keng qo‘llashlari, darslarni faqat bilim berishga emas, balki o‘quvchining shaxsiy sifatlarini rivojlantirishga yo‘naltirishlari zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5712-son Farmoni.
2. Karimova G. (2021). “O‘quvchilarda kommunikativlikni shakllantirishning samarali usullari.” Ta‘limda innovatsiyalar, №1, 34–37.
3. Sattorova N. (2021). O‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish usullari. Ta‘lim va innovatsion tadqiqotlar, 2(4), 33-38.
4. Jo‘rayev R. (2022). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ fikrlashini rivojlantirish metodikasi. Pedagogik mahorat jurnali, 1(2), 21–26.
5. Abdullaeva G. (2020). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishning samarali yo‘llari. Ilmiy izlanishlar, 3(1), 42–47.
6. Qodirov D. (2021). Boshlang‘ich ta‘limda jamoaviy ishlarni tashkil etish metodikasi. Yosh tadqiqotchilar jurnali, 2(2), 18–23.